

Arkivarbetare vid Uppsala universitet 1934-1980

Bob Engelbertsson

Studien "Arkivarbetare vid Uppsala universitet 1934-1980" utgör en del i ett forskningsprojekt om Lönebidragsarbete vid Uppsala universitet. Nedan sammanfattas några huvudresultat från den historie-dokumentära delen. Artikelförfattaren är verksam vid Ekonomisk-historiska institutionen. I projektet ingår också en delstudie om beslutsfattandet rörande arkivarbetare samt en undersökning om de lönebidragsanställda i ett organisationsteoretiskt perspektiv. Dessa två undersökningar, med bl a deltagande observation, enkäter och intervjuer som arbetsmetod, görs av Tuula Eriksson, Sociologiska institutionen. Projektet leds av professor Mårten Söder. Undersökningarna utgår från ett systemperspektiv, där man relaterar den lönebidragsanställda till olika roller, situationer och miljöer. I föreliggande artikel uppmärksammas också vissa mera kliniska aspekter.

Arkivarbete i betydelsen statlig anställningsform fanns i Sverige under tidsperioden 1934-1980. Sistnämnda år omvandlades arkivarbets tjänsterna till anställning med lönebidrag. Arbetsgivaransvaret överfördes då från Länsarbetsnämnden till den institution eller myndighet där den anställda är verksam.

Arkivarbets tjänster har nästan alltid varit förbehållet personer som av olika skäl haft svårigheter att göra sig gällande på den öppna arbetsmarknaden. "Arkivarbetarklientelet" - som förr var en vanlig benämning på denna yrkesgrupp - uppvisade med tiden en allt större spridning vad beträffar olika arbetshandikapp. Här fanns såväl fysiska, psykiska, sociala som åldersmässiga hinder representerade.

Mot bakgrund av att mer än 100 lönebidragsanställda vid Uppsala universitet i dagsläget är kollektivt varslade om uppsägning, framstår det än mera angeläget att se tillbaka på hur denna yrkesgrupp en gång formades och vad man har uträttat.

Arkivarbete som konjunkturåtgärd

Redan på 1920-talet började statsmakten uppmärksamma att arbetslöshet kunde drabba även icke-kroppsarbetare, eller personer som av något skäl inte var lämpade för tunga arbeten. Under despressionsåren på 1930-talet uttryckte en del till och med farhågor om ett framtida permanent "manschett-proletariat". Inrättandet av arkivarbeten i regi av Statens Arbetslöshetskommission (SAK) 1934 var ett sätt att skapa tillfällig sysselsättning åt arbetslösa kontorister - något som i huvudsak uppfattades som ett storstadsproblem.

Tidsperioden 1934-1939 kan sägas utgöra arkivarbets egentliga uppkomst. Vid såväl Uppsala universitet som vid andra statliga institutioner var arkivarbetet tillfälliga åtgärder som direkt kunde kopplas samman med tidens arbetslöshetspolitik. Nästan omgående skapades begreppet "arkivarbete". Uppgifterna bestod nämligen av sortering, gallringar och liknande arbeten på statliga institutioner, muséer och bibliotek. Arbetena var med vår tids språkbruk en form av projektanställningar, eller visstidsanställning.

Erfarenheterna från de första åren med arkivarbete visade att man från statens sida var alltför generös i tolkningen av begreppet "intellektuell" sysselsättning. Arbetslösa affärsbiträden och unga springpojkar tilldelades arkivarbete, i stället för att ta de sämre betalda AK-arbetena. År 1941 stramades reglerna upp vem som skulle ha rätt till arkivarbete. Försättningsvis gällde att man tidigare skulle ha haft ett tekniskt eller merkantilt yrke, att man skulle vara mellan 40-67 år, att man kunde hänvisas arkivarbete utanför hemorten samt sist men inte minst den obligatoriska sk skiftningen. Detta innebar att man fick ha arkivarbete högst sex månader åt gången. Under tiden mellan 6-månadersperioderna förutsattes man söka arbete på den öppna marknaden.¹

Arkivarbetarklientelet uppvisade med tiden en allt större spridning vad beträffar olika arbetshandikapp

Funktionsnedsättningar i extremiteter och rörelseapparat var de vanligaste orsakerna till den ned-satta arbetsförmågan

Arkivarbete för partiellt arbetsföra

Redan på 1940-talet hade arkivarbete blivit en sysselsättningsform för vissa partiellt arbetsföra. När den sk Kjellmankommittén tog ett samlat grepp om dessa grupper uppmärksammades just arkivarbetare. Avsaknaden av överblick föranledde kommittén att göra en egen undersökning. Situationen år 1947 bland 125 svenska arkivarbetare i riket gav intressanta upplysningar. Ett 50-tal av arkivarbetarna bedömdes som "fysiskt partiellt arbetsföra". Ryggproblem och magsår förekom i en del fall, medan funktionsnedsättningar i extremiteter och rörelseapparat var de vanligaste orsakerna till den ned-satta arbetsförmågan. Ett 70-tal av "arkivarbetarklientelet" bedömdes som "tveksamma fall av partiell arbetsförbarhet". Bland dessa dominerade sjukdomar i de inre organen, så som hjärtfel, diabetes, magsår och bråck. Slutligen fanns ett tiotal som tilldelats arkivarbete på grund av psykisk ohälsa. Hälften av dessa hade vid flera tillfällen vårdats på olika institutioner. Kjellmankommitténs resultat visade sålunda tydligt att arkivarbete inte längre var enbart en konjunkturgård, utan även en sysselsättningsform för partiellt arbetsföra.²

Arkivarbete för flyktingar

Från år 1943 kunde Sverige som föregångsland anordna statliga arkivarbeten för flyktingar med intellektuell yrkesbakgrund. Detta kom att väsentligt förändra bilden av arkivarbetarna som yrkesgrupp. De intellektuella flyktingarna var i genomsnitt 10-15 år yngre än de svenska arkivarbetarna, som ofta var i 55-60-årsåldern. Ungefär var fjärde utländsk arkivarbetare var kvinna, att jämföra med endast var tionde svensk. Antalet arkivarbetare ökade också mycket kraftigt under 1940-talet. År 1945 fanns det omkring 1 400 arkivarbetare i riket, varav merparten var flyktingar. De intellektuella flyktingarna satte sin prägel på en hel generation arkivarbetare. Av den typiske arkivarbetaren på 1960-talet hade var fjärde utländsk härkomst, man hade generellt högre utbildning än sina svenska yrkeskolleger och nu var nästan varannan arkivarbetare kvinna.³

Flyktingarna hade framför allt språkliga handikapp den första tiden. En del av dem hade dessutom svåra psykiska men från sina traumatiska upplevelser före an-

komsten till Sverige, vilket påverkade förmågan att sköta arbetet. Långa sjukskrivningsperioder varvades med perioder då man fungerade tillfredsställande.⁴ Olika psykiska och sociala arbetshandikapp har för övrigt allt sedan 1940-talet varit en tämligen vanlig grund för att tilldelas arkivarbete. Detta gäller såväl utländska som svenska arkivarbetare.

Av de omkring 800 exilbalter som kom till Uppsala under andra världskrigets slutskede kunde ett 100-tal beredas arkivarbete vid universitetet. Med dessa fick Uppsala en av de första - och största - invandrargrupper i modern tid. En del flyktingar från Latinamerika och Polen har under 1970- och 1980-talen också kunnat beredas arkivarbete vid universitetet. Från 1950-talet blev det dock allt vanligare att anställa svenska arkivarbetare.⁵

Flyktingarnas vetenskapliga insatser har kartlagts bland annat med hjälp av deras publikationer. Redan 1947 publicerades en sammanställning av en riksomfattande enkät rörande arkivarbetare som SAK sände ut året innan till bland annat Rektorsämbetet vid Uppsala universitet. Enkätsvaren påvisade att en del av flyktingarnas sysslor låg vid tidens forskningsfront, t ex frågeställningar rörande ögats fysiologi, aerodynamik vid flygning och forskning om sötvattensalger. Dessa kunskaper var internationellt överförbara. Svårast hade juristerna vars utbildning inte var direkt överförbar till svenska förhållanden. Arkivarbete och ibland omskolning, var de möjligheter som stod till buds. Biblioteksgöromål, sorteringsarbeten, uppdateringar av utländska tidsskrifter och i en del fall egen forskning rörande rättsförhållanden i hemlandet, var juristernas huvudsakliga sysselsättning som arkivarbetare vid Uppsala universitet.

Mellan åren 1947-1951 fanns det dessutom möjlighet att få stipendium för vetenskapligt arbete. I slutet av 1940-talet fanns i riket ett 50-tal stipendier för högt utbildade flyktingar. Ett tiotal av dessa stipendiater var verksamma vid Uppsala universitet.⁶

Musikerhjälpen

Musikerhjälpen - en variant av arkivarbete som inrättades 1942 - tillkom ursprungligen som en åtgärd för arbetslösa biografmusiker efter ljudfilmens genombrott på 1930-talet. Notcentralen i Uppsala inrymdes på Musicum. Exempelvis sommaren 1945 fanns ett 15-tal

Enkätsvaren påvisar att en del av flyktingarnas sysslor låg vid tidens forskningsfront

yrkesmusiker från Baltikum, så som dirigenter, operasångare och orkestermedlemmar, vilka kunde beredas utkomst genom skrivande och kopierande av noter. Den sk Notfabriken fungerade under flera somrar i mitten av 1940-talet.

Musikerhjälpn fanns som anställningsform ända till 1980 då den tillsammans med arkivarbete och halvskyddad sysselsättning omvandlades till anställning med lönebidrag. Musikerhjälpn har, med undantag för enstaka år, varit av liten omfattning jämfört med arkivarbete, både i riket som helhet och i Uppsala.

Expansionen under efterkrigstiden

Strukturrationaliseringen och den ökade rörligheten på arbetsmarknaden på 1950- och 1960-talen skapade de yttre förutsättningarna för de som hamnade utanför den reguljära arbetsmarknaden. Beredskapsarbeten, arkivarbeten, skyddad sysselsättning och antalet förtidspensioneringar ökade.⁷

För Uppsala universitets vidkommande var det framför allt utbildningsexpansionen under 1950- och 1960-talen som indirekt öppnade möjligheter att anställa flera arkivarbetare. När arkivarbetsystemet var som mest utbyggt på 1970-talet fanns i C-län 700 arkivarbetsplatser, varav 300 vid Uppsala universitet. I dagsläget har universitetet cirka 120 lönebidragsanställda, att jämföra med 300 för länet.

Trots statsmaktens stora satsning på den högre utbildningen skedde expansionen på 1950- och 1960-talen ofta med relativt knappa personalresurser. Särskilt tydligt var detta på universitetsbiblioteket. Arkivarbetarna fick oftast ta sig an de arbetsuppgifter som den ordinarie personalen inte hann med på grund av underbemanning. När delar av de ordinarie arbetsuppgifterna samlats på hög till sk arbetsrestanter, blev det möjligt att i stället söka arkivarbetare för uppgiften. Deras arbetsuppgifter fick nämligen inte inkräkta på den löpande verksamheten.

Det har under årens lopp gjorts flera utredningar om hur man från statens sida borde hantera frågan om det allt mera heterogena "arkivarbetarklientelet". Redan på 1940-talet skisserade SAK på riktlinjer som gick ut på att dela upp arkivarbetarna i en "arbetslöshetslinje" och en "arbetsvårdslinje". Den förstnämnda syftade till att de fullt arbetsföra skulle så snart som möjligt slussas

ut på den öppna arbetsmarknaden. Arbetsvårdslinjen gick ut på att man betrakade arkivarbete som en form av arbetsträning för partiellt arbetsföra. Tankegångarna blev föremål för en utredning, som i praktiken inte ledde till någon förändring. Man valde i stället - och nu är vi framme år 1962 - att differentiera lönesättningen, upp- rätta förteckningar över olika göromålstyper och svårighetsgrad. Man accepterade sålunda mångfalden av personliga förutsättningar bland arkivarbetarna i stället för grovsortering av individer.

Villkoren för arkivarbetare förändrades på flera sätt, särskilt under 1970-talet. I takt med tidens reformer på den öppna arbetsmarknaden fick också arkivarbetare ta del av förändringarna. Det blev nu t ex möjligt att inrätta sk personliga tjänster i syfte att få bättre anställningstrygghet. Grunden för detta var minst fem års väl vitsordad anställning som arkivarbetare. Det fanns dock en övre gräns, dels för riket, dels för varje institution, hur många personliga tjänster som fick inrättas.⁸

Personliga tjänster fick snabbt gehör vid universitetet, ty man hade ju lång erfarenhet av arkivarbetare. Framgångarna med ansökningarna om personliga tjänster, varierade dock rätt kraftigt mellan institutionerna, och även individuellt. Under vissa år kunde man som bäst ha framgång i tre fall av fem att förr eller senare få ansökningen beviljad.

Exempel på institutioner med arkivarbetare⁸

Carolina Rediviva

Arkivarbetarna på universitetsbiblioteket - inalles ett 70-tal från 1940-talet till 1980 - utgör den mest omfattande fallstudien. Avdelningar där arkivarbetare tjänstgjort är: läsesal/låneexpedition, svenska tryckavdelningen, utländska tryckavdelningen, katalogiseringsavdelningen, handskriftsavdelningen, kart- och planschavdelningen, foto/repro, bokbinderisektionen, vaktmästeri, samt institutionstjänst. Motiven att använda arkivarbetare så som, biträde vid återupprättandet av utländska bibliotekskontakter efter andra världskriget, olika avdelningars krav och behov, omflyttningar och nya hylluppställningar, samt organisatoriska förändringar som påverkat förekomsten av arkivarbetare är centrala frågeställningar i sammanhanget.

Seminariebibliotek och institutionstjänst

Tanken med den sk institutionstjänsten är att kunna låna böcker ute på institutioner i central regi från Carolina. Idén kan spåras ända till 1930- och 1940-talen då man företog sammanslagningar och nya hylluppställningar

När arkivarbetsystemet var som mest utbyggt på 1970-talet fanns i C-län 700 arkivarbetsplatser varav 300 vid Uppsala universitet

för en del seminariebibliotek. Vid en inventering på 1950-talet framkom att universitetet förfogade över ett 60-tal bibliotek av mycket variande storlek och skick. Det var också ett mycket skiftande handhavande. På ett 20-tal av dessa tjänstgjorde arkivarbetare. I en del fall fanns arkivarbetare som hade biblioteksgöromålen som hel- eller deltidssyssla, på andra håll amanuenser eller kontorspersonal.

Utbyggnaden av den moderna institutionstjänsten här- rör dock från slutet av 1970-talet och införandet av Libris-systemet. Institutionstjänsten har påverkat behovet av tillfällig och permanent personal på flera sätt. Även arkivarbetarna har berörts av förändringarna. Nu ifrågasätts allt oftare nyanställningar av arkivarbetare samtidigt som andra former av tillfälliga anställningar blir allt vanligare.

Pressarkivet

Pressarkivet i Uppsala startade sin verksamhet år 1950. Första åren vilade arbetet mestadels på idéel grund. Några år in på 1950-talet anställdes en arkivarbetare ur "baltgenerationen" för ordnande av tidningsklippen. Under 1950-talet gav dagspressen vissa bidrag för att avlöna föreståndaren på arkivet.

Från och med mitten av 1960-talet kan Pressarkivet sägas vara uppbyggt kring tillgången på arkivarbetare. En ökning av antalet dagstidningar från 33 till ett 50-tal, en retroaktiv komplettering av arkivet till att även omfatta åren 1945-1950, samt mikrofilmningen, ökade personalbehovet kraftigt. På 1970-talet fanns ett tiotal arkivarbetare knutna till Pressarkivet. Som mest fanns i början av 1980-talet 13 lönebidragsanställda. I dagsläget har arkivet sju lönebidragsanställda, varav några på på deltid, vilket motsvarar fem heltidstjänster. Pensionsavgångar, dödsfall och svårigheter med nyrekrytering ligger bakom minskningen.

Pressarkivet är intressant av flera skäl. Här finns arkivarbetaren som en helt nödvändig resurs för att verksamheten skall kunna fortgå. Här finns också frågeställningar rörande synkronisering mellan klipp, montage och mikrofilmning, samt en ökad konkurrens från mera moderna datorbaserade söksystem för tidningsartiklar.

Paleontologiska institutionen

Paleontologiska institutionen har haft inslag av arkivarbetare ända sedan 1930-talet. Under krigsåren fanns

Kännetecknande för geografen har varit att de stora projektanknutna arkivarbetena varit ovanligt många och långvariga

här ett drygt tiotal, men i övrigt rör det sig om enstaka personer. Dessa har oftast haft väl avgränsade, ibland kvalificerade arbetsuppgifter. Ordnande av fossilsamlingar, översättningar, renskrivning av manuskript har varit de vanligaste arbetsuppgifterna. Ett principiellt intressant inslag är att man redan från 1940-talet även hade andra finansiärer än SAK av liknande tjänster.

Geografiska institutionen

Geografiska institutionen har haft ovanligt många arkivarbetare, periodvis ett 15-tal. Arbetet har i vissa avseenden bedrivits i samarbete med Stockholms universitet. Sammanställningar av olika kartmaterial har varit en viktig del av arbetet. Excerperingar ur jordeböcker är ett annat exempel. På denna institution förekom även statistiska bearbetningar, framför allt på 1950-talet i det då nya ämnet kulturgeografi. Kännetecknande för geografen har varit att de stora projektanknutna arkivarbetena varit ovanligt många och långvariga. I ett senare skede från 1960-talet kommer arkivarbetare att i allt större utsträckning syssla med mera "ordinarie" verksamheter, t ex kartframställning och biblioteksgöromål.

Meteorologiska institutionen

På meteorologiska institutionen är det är det mångfalden av arbetsuppgifter hos de många arkivarbetarna som tilldrar sig främsta intresset. Dessutom är källmaterialet ovanligt rikhaltigt och därtill detaljerat. Upprinnelsen till användningen av arkivarbetare kan sökas på flera håll. Omfattande äldre observationsserier för sammanställning av en klimatologisk "Uppsala-atlas" var arkivarbetarnas första uppgift, ett arbete som sträckte sig från mitten av 1940-talet till flera år in på 1950-talet.

En omorganisation av SHMI i Stockholm 1945 ledde till ökat informationsutbyte med Meteorologiska institutionen i Uppsala, vilket ökade personalbehovet. Meteorologiämnets delning i slutet av 1940-talet till avdelningen för väderlekslära och avdelningen för experimentell meteorologi ledde i likhet med det nyöppnade observatoriet i Marsta till ökat personalbehov.

På 1950-talet blev det allt vanligare med sk snö- och regnkampanjer. Allmänheten i mellansverige uppmanades att under vissa veckor inkomma med uppgifter

På pressarkivet finns arkivarbetare som en helt nödvändig resurs

om regnmängder respektive snödjup utöver de ordinarie observationsplatserna. Sammanställningar av dessa observationsmaterial kom att sysselsätta två arkivarbetare årligen. Sammantaget har ett 15-tal arkivarbetare sysslor analyserats.

Arkivarbetare har använts för de flesta rutinuppgifter på denna institution: sedvanligt kontorsarbete, sammanställningar av observationsmaterial, upprättande av klimatologiska serier, utvärderingar av registeringskurvor, överföring av originalobservationer till datablad, biträde vid uppsändning av observationssonder, samt traditionella vaktmästarsysslor.

Nationalekonomiska institutionen

Nationalekonomiska institutionen har en lång tradition av användning av arkivarbetare med tyngdpunkt på 1940- och början av 1950-talet. 1940-talets arkivarbetare sysslade främst med ordnande av donerade boksamlingar. På 1950-talet finns ett par arkivarbetare kvar. Såväl professorerna Tord Palander som Ragnar Benzel nyttjade arkivarbetare för sina forskningar. Bearbetning av statistik att användas vid konstruktion av makroekonomiska modeller är ett av flera exempel på den direkta kopplingen till vetenskapen.

Statistiska institutionen

Arkivarbetarna på statistiska institutionen torde vara det bästa exemplet på hur dessa anställts beroende av konjunkturer. I mitten av 1940-talet bedrev ett 25-tal personer forskning på denna institution, varav 10 av dem var estländska assistentarbetare, avlönade med medel från SAK. Arbetskraftsbristen ute i samhället gjorde dock att anslagen drogs in slutet av 1940-talet. Här finns exempel på tidsserieanalyser, konsumtionsvaruanalyser och andra uppgifter där arkivarbetare användes som "räknemaskiner". Här användes också arkivarbetare för att sammanställa sifferserier i syfte att kunna göra bättre prognoser. På många andra institutioner har arkivarbetare i stället fått ta sig an arbetsrestantier.

Kvartärgeologiska institutionen

Den geologiska ämnesgruppen har uppvisat ett tämligen olikartat mönster vad beträffar nyttjandet av arkivarbetare. Från att ha använt ett fåtal arkivarbetare enstaka år under 1940-talet började man åter använda arkivarbetare i slutet av 1950-talet. Geologiämnet var nu delat i "traditionell" geologi (bl a mineralogi och petrografi) och kvartärgeologi (avlagringar).

Projektet "Mikroskoperingsarbete för handikappade vid Geologiska institutionen i Uppsala" initierades av

professor Lars-König Königson. Efter tre års förberedelser med bl a finansieringsfrågor, kunde verksamheten komma igång 1978. Projektet innebar något av en kvalitativ kulmen på arkivarbetarepoken vid Uppsala universitet. Här var situationen nästan den omvända jämfört med när arkivarbetet expanderade på 1940-talet. En begänsad grupp om ett tiotal gravt rörelsehindrade med enbart folkskola som bakgrund, fick internutbildning i avancerat mikroskoperingsarbete, bestående i att identifiera pollen från omkring 2000 växter.

Projektet blev i flera avseenden framgångsrikt. De flesta rörelsehindrade klarade, med intensiva handledarinsatser, av sina uppgifter. Man hade också fått en illustration av det relativa i termen handikapp. Insatserna var även värdefulla för den kvartärgeologiska forskningen. Projektet är också intressant för att både förberedelserna och genomförandet omgärdades av flera intrikata "förhandlingsspel" med en rad parter inblandade. Hela projektet med mikroskoperingsarbetet fick - med rätta - uppmärksamhet i pressen. Det låg onekligen rätt i tiden eftersom det utgjorde ett tidigt exempel på hur gravt rörelsehindrade kunde integreras på en vanlig arbetsplats.

Några slutsatser

Studien av arkivarbetarna vid Uppsala universitet 1934-1980 har visat att idéerna bakom användandet av arkivarbetare har växlat genom åren. Det började en gång på 1930-talet som en renodlad konjunkturåtgärd. Under 1940-talet blev arkivarbetet en del av ett flyktmottagande. Man kan också urskilja att arkivarbete i en del fall betraktats som en form av arbetsvård med rötter i krigsårens synsätt. Under årens lopp har också värderingen av arkivarbetarnas insatser blivit allt viktigare, något som delvis förklaras av den differentierade lönesättningen som tillämpats sedan början av 1960-talet. Att mäta - och klassificera - prestationer för ett arbete som då inte hade något uttalat prestationskrav var nödvändigt. Mot slutet av arkivarbetsepoken ökade kravet på att arbetsnedsättningen, eller arbetshandikappet, skall vara väl dokumenterat och klassificeras med hjälp av en sk handikappkod.

När arkivarbetet tillkom på 1930-talet handlade det om ett fåtal arbetsuppgifter, som gjorde skäl för namnet. Katalogen av arbetsuppgifter har sedan dess växt.

De flesta rörelsehindrade klarade med intensiva handledarinsatser av sina uppgifter

Mot slutet av epoken ökade kravet på att arbetsnedsättningen eller arbetshandikappet skall vara väl dokumenterat och klassificeras med hjälp av så kallad handikappkod

När arkivarbete övergick till lönebidragsanställning 1980 definierade man in ett 50-tal göromål i begreppet arkivarbete. De flesta av dessa arbetsuppgifter har också utförts av arkivarbetare vid Uppsala universitet.

Att bedöma arkivarbetarna i sitt historiska sammanhang handlar också om olika synsätt. I ett strikt kliniskt perspektiv kan arkivarbetare framstå enbart som en problemgrupp, som på grund av ett visst arbetshandikapp hamnat utanför den öppna arbetsmarknaden, men som ändå "på nåder" får vara med på ett hörn. I ett systemperspektiv framstår arkivarbetaren som en resurs i samband med universitetets allmänna expansion. En resurs som har funnits i mer än 60 år och som har verkat utifrån mycket olika personliga förutsättningar i skilda arbetssituationer och miljöer. Deras nutida arbetssituation med kollektiva varsel om uppsägning gör det särskilt angeläget att lyfta fram arkivarbetarnas insatser i det förflutna och koppla samman detta med dagens debatt.

NOTER

- 1 Nordström H: Svensk arbetslöshetspolitik s 181 f, samt där anförda källor.
- 2 SOU 1948:54 Kommitténs för partiellt arbetsföra. Betänkande V. Särskilda åtgärder för partiellt arbetsförs sysselsättande m.m. s 175 f.
- 3 Nordström H: Svensk socialpolitik.. resp avsnitt om arkivarbetare och där anförda källor samt 1961 års arkivarbetsutredning, tabellbilagor

- 4 Borevi, K.-Svanberg, I., Uppsala som invandrarstad s 76 ff.
- 5 Uppsala universitets årsberättelser samt Primärblanketter till enkät rörande arkivarbetare vid Uppsala universitet 1946. Arkivet, Universitetshuset.
- 6 Blomqvist, M.-Dahlkild-Öhman, G., På lönearbetets bakgård s 43 ff.
- 7 För en allmän översikt av bl a arkivarbetets utveckling se Introduktionsstöd och lönebidrag. Delbetänkande avgivet av Handikappkommittén. DsA 1983:14 avsnitt 2.
- 8 Avsnittet om universitets olika institutioner och deras nyttjande av arkivarbetare bygger - förutom på årsberättelser - på bl a följande arkivmaterial: Rektorsämbetets enkätsvar om arkivarbetare (1946), Uppsala universitetsbiblioteks - ämbetsmannaarkiv, LUP-kommittén rörande bl a seminariebibliotek (1967), Internutredning om Pressarkivet (1987), Arbetsrapporter om arkivarbetare vid Meteorologiska institutionen samt rapporter och interna material rörande arkivarbetare vid Kvartärgeologiska institutionen. Universitetsförvaltningens nuvarande handläggare rörande lönebidragsanställda, Arne Viklund, har intervjuats vid flera tillfällen.

REFERENSER

- Blomqvist M, Dahlkild-Öhman G:* På lönearbetets bakgård. Handikappade och anpassningsgrupper. 1987
- Borevi K, Svanberg I:* Uppsala som invandrarstad. Uppsala stads historia VI:11 Uppsala 1993
- Introduktionsstöd och lönebidrag.* Delbetänkande avgivet av Handikappkommittén. Ds A 1983:14
- Nordström H:* Svensk arbetslöshetspolitik. KF:s bokförlag Sthlm 1949
- Stensman R:* Pollenanalys och mikrofilmning skapar arbete åt svårt rörelsehindrade (Socialmedicinsk tidskrift 1983 häfte 6)
- Uppsala universitets årsberättelser.*
- Fullständig referenslista och information om arkivmaterialet kan erhållas från författaren. Bob Engelbertsson, Ekonomisk-historiska institutionen Box 513 751 20 Uppsala

Vem saknar arbetsförmåga?

*Enbent man rider
Döv man går vall
Enögd man duger till drabbning
Blott lik gagnar föga
(Havamal)*

Den 1 oktober förra året trädde nya bestämmelser i kraft inom sjukförsäkringen. Endast medicinska skäl berättigar till sjukpenning och vid långvarig sjukdom fästs stor vikt vid kvarstående arbetsförmåga. Efter fyra veckors sjukskrivning krävs särskilt läkarintyg och försäkringskassan prövar ärendet på nytt. I princip kan väl detta vara riktigt. Men skall kvarstående arbetsförmåga bedömas och ställas i relation till allmänt på arbetsmarknaden förekommande arbeten, så måste också hänsyn tas till vad som är rimligt i den enskilda situationen. Det kräver naturligtvis sunt förnuft och stor kompetens hos den som skall stå för bedömningen. Mycket står på spel för den enskilde individen. Här ett exempel ur verkligheten.

En arbetslös byggnadsarbetare har drabbats av en muskelsjukdom som gör ena armen obrukbar. Han sjukskrivs och efter fyra veckor konstateras att det nog tar ytterligare en tid innan armen är brukbar. På försäkring-

skassan får han frågan om han inte kan använda den andra armen. Det kan han. Nå, då borde han kunna ta ett lättare kontorsarbete. Följaktligen hävs sjukpenningen och han hänvisas till arbetsförmedlingen. Där finns naturligtvis inget arbete. Till bilden hör att han också snart riskerar att bli utförsäkrad från arbetslöshetsskassan och då återstår ingen annan utväg att klara försörjningen än att söka socialhjälp.

Är detta rimligt? Knappt. Det är en hårddragning av begreppet arbetsförmåga som har mycket litet med verkligheten att skaffa.

Förslag föreligger att samma strikta bedömning av begreppet arbetsförmåga skall tillämpas i samband med beviljande av förtidspensioner. Om samma bokstavstolkning av begreppet arbetsförmåga tillämpas som i det återgivna exemplet så är det illavarslande. Då blir det inte många som passerar nålsögat och blir berättigade till förtidspension. Nog kan man hos de flesta långtidssjuka och funktionshindrade hitta någon rest av arbetsförmåga. (Se ovan Havamal). Men var finns arbetstillfällena? Låt gå om sjukpenningen eller förtidspensionen ersätts av arbetslöshetsersättning, om försäkringssystemen är samordnade med varandra. Men det är väl knappt troligt. Då återstår socialhjälp, vilket innebär en övervältring av ansvaret för individens försörjning på kommunerna och en ofta förödmjukande granskning av de egna möjligheterna att försörja sig.

Så behöver det naturligtvis inte gå. I det återgivna exemplet har det sunda förnuftet trängts åt sidan. Men skall liknande exempel undvikas så måste försäkringskassans personal få ökad kompetens, ökad kunskap om möjligheterna till rehabilitering. Under en period av rehabiliteringsinsatser skall naturligtvis sjukpenning utgå. En förändring av sjukförsäkringen måste således följas upp med eller snarare föregås av stora utbildningsinsatser inom försäkringskassan.